

לפרשת ויגש – תשע"ב

מי את שרח בת אשר?

הרבנית דר' נאוה וסרמן

דמות אגדית זו נקשרה בכמה אירועים חשובים בחיי האומה. היא שנבחרה בידי האחים לבשר ליעקב כי עוד יוסף חי (תרגום-יונתן, בראשית מו, ז), היא השלימה את מניין ישראל היורדים למצרים לשבעים (בראשית-רבה, צד), וזכתה להיכנס לארץ. אף כאן האריכה ימים עד מלכות דוד.

תפקידה במעברים היה חשוב במיוחד. היא זו שידעה היכן שיקעו המצרים את ארונו של יוסף בתוך הנילוס, ובכך הסירה עיכוב חמור בדרך ליציאה, שהרי בני ישראל הושבעו שלא לנטוש את הארון אלא להביאו לקבורה בא"י.

פעמיים, אם כן, נקשרה שרח ליוסף. בפעם הראשונה כשהיא "מחזירה" את יוסף לחיקו של יעקב באמירת הבשורה. בפעם השנייה, כשהיא דואגת לקיום השבועה, המסיימת את החזרת יוסף לביתו, משכם נלקח ולשכם הוחזרו עצמותיו. "ויקח משה את עצמות יוסף עמו" ... ומשה מהיכן היה יודע היכן קבור יוסף? אמרו שרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור, והיא הראתה למשה קבר יוסף. אמרה לו: במקום הזה שמוהו. עשו לו מצרים ארון של מתכת, ושקעוהו בתוך נילוס. בא ועמד על נילוס נטל צרור וזרק לתוכו וזעק ואמר: יוסף יוסף, הגיעה השבועה שנשבע הקב"ה לאברהם אבינו שהוא גואל את בניו. תן כבוד לה' אלהי ישראל ואל תעכב את גאולתך, כי בגללך אנו מעוכבים. ואם לאו נקיים אנחנו משבועתך. מיד צף ארונו של יוסף ונטלו משה (מכילתא דר' ישמעאל, בשלח).

הקשר לארונו של יוסף אינו מקרי. יוסף הוא ששמר על זהותו הן בתנאים קשים של עבדות, והן בתנאים של קרבה יתרה לשלטון ולתרבות המצריים, בהיותו משנה למלך מצרים. תמיד שמר על עצמיותו באופן שהסובבים – אשת פוטיפר שר המשקים והאופים וגם פרעה – ידעו שלפניהם עומד "נער עברי".

מה שבא לידי ביטוי בהגדרתה את עצמה "שלמי אמוני ישראל" (שמואל ב, כ). המדרש מסביר ששם זה רומז על הקשר שקשרה בין "נאמן" יוסף שהיה נאמן בביתו של פוטיפר, לנאמן – משה. עליו נאמר "בכל ביתי נאמן הוא" (מדרש-רבה, שם). היא שמרה בזיכרונה את המסורת שהגואל צריך להשתמש במלים "פקוד יפקוד", וזה סימן שהוא הגואל האמיתי.

משמעות פקד יפקוד היא גאולה שאינה מתמקדת בהווה בלבד, בצרה המקומית, אלא כוללת את הממדים הרחבים של הגאולה, על צדדיה השונים הן בהווה והן בעתיד (על-פי מהר"ל, גבורות-ה' פרק כו). רק גואל כזה ראוי להוביל את העם, ולכן לא התרשמה מהאותות שעשה משה עד שלא נקט לשון זו של גאולה. לפי המדרש היא זו שנתנה את האישור לעם ישראל ללכת אחרי משה.

הלכו לשרח ואמרו לה, כי בא אדם ועשה אותות לעיניהם. אמרה להם: זה איננו הגואל. כאשר הוסיפו ואמרו כי אמר להם: "פקוד יפקוד אלהים אתכם" אמרה להם: הוא האיש העתיד לגאול את ישראל ממצרים, שכן כך שמעתי מאבא 'פקוד יפקוד'. מיד האמינו העם בה' ובשלוחו" (פרקי דר' אליעזר, פרק מז)

כשמרד שבע בן בכרי בדוד, כמעט והשמיד יואב את העיר תקוע, בה הסתתר. לפי דברי המדרש, שרח היא זו שמילטה בחכמתה את העיר תוך שהיא משכנעת את אנשיה להרוג את המורד במלכות דוד, שבגינה עמדה העיר בסכנת השמדה (שמואל ב, כ).

למעשה, הצילה את דוד משפיכות דמים מיותרת שהיתה עלולה להכתים את מלכותו בכתם בל-יימחה, ואולי אף לגרום לנפילתה המוסרית והמעשית, כפי שקרה לשאול בהרגו את נוב עיר הכהנים שנתנה מקלט לדוד הבורח ממנו. כך השלימה מהלך רב שנים ועלילות, כשעיקר כוחה בהעברת המסורת המדויקת מדור לדור, ובדאגתה לאחדות העם ושלומו. היא החוליה המחברת בין השבטים כולם, בין גלות לגאולה, ובין העם למלכות-דוד.